

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده اقتصاد و حسابداری

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش : توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

عنوان : بررسی امنیت غذایی در ایران و عوامل موثر بر آن

استاد راهنما : آقای دکتر شهریار نصایبان

استاد مشاور : آقای دکتر علیرضا دقیقی اصل

پژوهشگر : نغمه ندیمی

تابستان ۱۳۹۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به :

پدر و مادر و برادر عزیزم که در همه لحظات مشوق و یاورم بودند و دوستی مهربان که انگیزه ام را دو چندان نمود.

تشکر و قدردانی :

اینک که این مرحله از زندگی تحصیل خود را به پایان بردم، بر خود لازم می دانم شکرگذار نعمات خداوند بی همتا باشم؛ همچنین از زحمات عزیزانی که در این مسیر یاری گر من بوده اند تقدیر و تشکر نمایم؛

از خانواده مهربان و دلسوزم که هر لحظه بودندشان، انگیزه ام را دو چندان می نمود؛ آقایان دکتر شهریار نصاییان و علیرضا دقیقی اصلی که راهنمایی و مشاوره این پایان نامه را تقبل نمودند و در این مسیر یاری گر بنده بوده و اساسی ترین نقش را در انجام این تحقیق داشته اند؛ و همچنین از تمامی اساتید، مخصوصاً دکتر ابرهیم عباسی که زحمت داوری را عهده دار بودند و کلیه دوستان و عزیزانی که در طی این مسیر یاری گر و مشوق من بوده اند، نهایت تقدیر و تشکر را داشته و برای تمامی عزیزان آرزوی سربلندی و توفیق روزافزون دارم.

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانِب نغمه ندیمی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره
دانشجویی ۸۷۰۸۵۰۲۲۶۰۰ در رشته توسعه اقتصادی و برنامه ریزی که در تاریخ
۱۳۹۰/۰۶/۱۵

از پایان نامه خود تحت عنوان : بررسی امنیت غذایی در ایران و عوامل موثر بر آن

- با کسب نمره ۱۸ و درجه عالی دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:
- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانِب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه ، کتاب ، مقاله و...) استفاده نموده ام ، مطابق ضوابط و رویه های موجود ، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.
 - این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح ، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
 - چنانچه بعد از فراغت از تحصیل ، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب ، ثبت اختراع و از این پایان نامه داشته باشم ، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
 - چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود ، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانِب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی : نغمه ندیمی

تاریخ و امضاء

۱۳۹۰/۰۸/۰۹

بسمه تعالی

در تاریخ : ۱۳۹۰/۰۶/۱۵

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم نغمه ندیمی از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره ۱۸ بحروف هجده و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت .

امضاء استاد راهنما :

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
فصل اول : امنیت غذایی در ایران و جهان	
۷.....	۱-۱ سیر تحولی مفاهیم و تعاریف امنیت غذایی
۱۰.....	۱-۱-۱ غذای کافی
۱۰.....	۲-۱-۱ دسترسی فیزیکی و اقتصادی به غذا
۱۴.....	۳-۱-۱ امنیت غذایی برای زندگی سالم
۱۴.....	۴-۱-۱ نقاط عطف در سیر تکاملی مفاهیم امنیت غذایی
۱۵.....	۲-۱ عوامل موثر بر امنیت غذایی
۱۵.....	۱-۲-۱ عوامل مستقیم
۱۵.....	۲-۲-۱ عوامل غیر مستقیم
۱۶.....	۳-۱ امنیت غذایی در سطح جهانی
۱۶.....	۱-۳-۱ نابرابری در بهره وری و درآمد کشاورزان
۱۶.....	۲-۳-۱ روند نزولی قیمتهای واقعی محصولات کشاورزی
۱۷.....	۳-۳-۱ تضعیف جوامع کشاورزی سنتی در کشورهای در حال توسعه
۱۸.....	۴-۳-۱ تشدید روند تضعیف و کمبود تقاضا در جوامع روستایی کشورهای در حال توسعه
۱۸.....	۴-۱ چالشهای جهانی برای تولید غذا
۲۰.....	۱-۴-۱ جمعیت و غذا در جهان
۲۳.....	۵-۱ امنیت غذایی در خاور میانه و شمال آفریقا (MENA)
۲۶.....	۱-۵-۱ امنیت غذایی در سطح کلان

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۲۶.....	۶-۱ امنیت غذایی در سطح ملی
۲۶.....	۱-۶-۱ ناملايمات طبيعى
۲۶.....	۲-۶-۱ تشديد شرايط فقر در ميان قشر كشورز، خصوصا در كشورهاي در حال توسعه
۲۶.....	۳-۶-۱ نابسامانى وضعيت زمين يراى روستائيان
۲۷.....	۴-۶-۱ اتخاذ سياست هاي ضدكشاورزى حاكمان دولتى
۲۷.....	۵-۶-۱ سرمايه گذارى بى حاصل و كوتاه مدت در بخش كشاورزى
۲۷.....	۶-۶-۱ اثرات فاجعه آميز نوسانات قيمتى كالاهاي كشاورزى
۲۸.....	۷-۱ بررسى امنيت غذايى در ايران
۲۹.....	۱-۷-۱ جمعيت ايران
۳۲.....	۲-۷-۱ مواد غذايى و كالرى هاي مورد نياز
۳۳.....	۳-۷-۱ غلات (گندم و برنج)
۳۶.....	۴-۷-۱ گوشت (انواع گوشت های قرمز و سفید)
۳۸.....	۵-۷-۱ تخم مرغ
۴۰.....	۶-۷-۱ شير
۴۱.....	۷-۷-۱ سيب زمينى
۴۳.....	۸-۱ نتيجه گيرى

فصل دوم : مبانی نظری

۴۶.....	۱-۲ توسعه پایدار
۴۷.....	۲-۲ رویکرد نیازهای اساسی
۴۹.....	۱-۲-۲ سیاست های مهم مرتبط با رویکرد نیازهای اساسی
۵۱.....	۲-۲-۲ ابزارهای مختلف توزیع مجدد درآمد و ثروت

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۵۳.....	۳-۲ رویکرد توسعه انسانی
۵۴.....	۴-۲ نگرشی نو به امنیت غذایی
۵۷.....	۵-۲ نظریه جمعیت
۵۸.....	۱-۵-۲ نظریه آدام اسمیت
۵۸.....	۲-۵-۲ نظریه رابرت مالتوس
۶۰.....	۳-۵-۲ نقد نظریه جمعیت مالتوس
۶۱.....	۴-۵-۲ رشد جمعیت و پیامدهای آن
۶۱.....	۶-۲ فرضیه و سوالات تحقیق
۶۱.....	۱-۶-۲ فرضیه
۶۱.....	۲-۶-۲ سوالات
۶۲.....	۷-۲ نتیجه گیری
فصل سوم : روش تحقیق	
۶۴.....	۱-۳ جامعه آماری، معرفی متغیرها، نحوه گردآوری اطلاعات و مشاهدات
۶۶.....	۲-۳ روش تجزیه و تحلیل
۶۷.....	۱-۲-۳ برآورد شاخص امنیت غذایی
۷۰.....	۲-۲-۳ روشی دیگر برای محاسبه امنیت غذایی
۷۲.....	۳-۲-۳ بررسی روابط میان متغیرها با استفاده از الگوی اقتصاد سنجی (تخمین رگرسیون)
۷۳.....	۳-۳ نتیجه گیری

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
فصل چهارم : نتایج و بحث	
۷۵.....	نتایج و بحث ۱-۴
۷۸.....	۱-۱-۴ برآورد امنیت غذایی گندم و برنج (غلات)
۸۲.....	۲-۱-۴ برآورد امنیت غذایی گوشت
۸۶.....	۳-۱-۴ برآورد امنیت غذایی تخم مرغ
۹۰.....	۴-۱-۴ برآورد امنیت غذایی شیر
۹۴.....	۵-۱-۴ برآورد امنیت غذایی سیب زمینی
۹۸.....	۶-۱-۴ برآورد شاخص کل امنیت غذایی
۱۰۳.....	۷-۱-۴ تخمین تابع امنیت غذایی و عوامل موثر بر آن
فصل پنجم : نتیجه گیری و پیشنهادات	
۱۰۵.....	نتیجه گیری ۱-۵
۱۰۷.....	پیشنهادات ۲-۵
۱۱۰.....	منابع مورد استفاده در تحقیق
پیوست ها	
۱۱۲.....	پیوست الف (جدول ها)
۱۱۹.....	پیوست ب (نمودارها)
۱۲۱.....	پیوست ج (پرینت کامپیوتری)
۱۲۳.....	چکیده انگلیسی

فهرست جدول ها

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۲۹.....	جدول ۱-۱
۳۳.....	جدول ۲-۱
۵۰.....	جدول ۱-۲
۵۲.....	جدول ۲-۲
۷۹.....	جدول ۱-۴
۸۳.....	جدول ۲-۴
۸۷.....	جدول ۳-۴
۹۱.....	جدول ۴-۴
۹۵.....	جدول ۵-۴
۱۰۰.....	جدول ۶-۴

فهرست نمودارها

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱۳.....	نمودار ۱-۱.....
۲۵.....	نمودار ۲-۱.....
۲۹.....	نمودار ۳-۱.....
۳۵.....	نمودار ۴-۱.....
۳۷.....	نمودار ۵-۱.....
۳۹.....	نمودار ۶-۱.....
۴۱.....	نمودار ۷-۱.....
۴۲.....	نمودار ۸-۱.....
۴۶.....	نمودار ۱-۲.....
۸۱.....	نمودار ۱-۴.....
۸۵.....	نمودار ۲-۴.....
۸۹.....	نمودار ۳-۴.....
۹۳.....	نمودار ۴-۴.....
۹۷.....	نمودار ۵-۴.....
۱۰۲.....	نمودار ۶-۴.....

چکیده

مساله "غذا" یکی از چالشهای بسیار مهم و حیاتی قرن حاضر می باشد، طبق نظریه مالتوس رشد بی رویه جمعیت با میزان رشد تولیدات کشاورزی ناهماهنگ است و این رشد بی رویه به همراه محدودیت منابع تولیدی، آینده مبهمی را برای تامین مواد غذایی افراد رقم می زند؛ بطوریکه هریک از دولت‌ها برای رویارویی با این نیاز مهم راهکارها و سیاستهای خاصی را اتخاذ می کنند تا امنیت غذایی و نهایتاً، امنیت ملی کشور خود را تامین نمایند. بر همین اساس در این پژوهش با استناد بر آمارهای سایت سازمان خواروبار جهانی و بانک جهانی و با استفاده از الگوی صندوق توسعه بین المللی کشاورزی (IFAD) شاخص امنیت غذایی طی دوره (۱۳۸۷-۱۳۴۰) در سطح ملی (کلان) و به تفکیک کالایی و کل برآورد می گردد. همچنین با توجه به اینکه رشد جمعیت، تولید مواد غذایی، واردات مواد غذایی، بروز بحران‌هایی چون جنگ و پدیده‌های پیش بینی نشده‌ای مانند انقلاب تاثیر بسزایی بر این شاخص می گذارند، با تخمین تابعی به کمک نرم افزار Eviews⁶ به بررسی و تحلیل روابط موجود میان این عوامل از یک سو و شاخص امنیت غذایی (FSI) از دیگر سو می پردازیم. نتایج مطالعه حاکی از وجود سطح مطلوب شاخص امنیت غذایی (بالتر از یک) در اغلب سال‌ها در ایران می باشد که متأسفانه روند با ثباتی را دنبال نمی کند. در تخمین تابع مشخص شد که رشد جمعیت و بروز جنگ از عوامل منفی تاثیر گذار بر FSI و تولید مواد غذایی، واردات مواد غذایی و پدیده انقلاب در ایران از عوامل مثبت موثر بر این شاخص طی سال‌های مورد بررسی می باشند.

مقدمه

تلاش انسان در طول تاریخ در درجه اول معطوف به بقا و تداوم حیات بوده است. مبارزات پیگیر انسان با طبیعت و حتی همنوعان خویش در راستای تامین وسایل و منابع زندگی بوده است و دغدغه اولیه یعنی تامین نیازهای فیزیولوژیکی همواره وی را به تکاپو و تلاش واداشته است.

نیاز به غذا از جمله نیازهای فیزیولوژیک انسان است که نبود آن هستی بشر را به خطر می اندازد. این نیاز تا زمانی که انسان زنده باشد ادامه دارد. با افزایش مداوم جمعیت دنیا، نیاز به مواد غذایی روز به روز با سرعتی شگرف افزایش می یابد. سازمان خواروبار جهانی^۱ اعلام کرده است که جمعیت جهان تا سال ۲۰۳۰ به بیش از ۸ میلیارد نفر خواهد رسید که تأمین مواد غذایی این جمعیت نیاز به کوشش پیگیری در زمینه کشاورزی و علوم وابسته دارد. با وجود پیشرفتهای قابل توجه در سه دهه اخیر مصرف سالیانه مواد غذایی فقط در حدود ۲۰ درصد افزایش یافته است. بر اساس برآوردهای موجود تا سال ۲۰۳۰ باید مقدار تولید محصولات غذایی در کشورهای در حال توسعه ۷۰ درصد بیشتر از تولید فعلی آن باشد تا بتواند همگام با جمعیت رو به رشد حرکت نماید و بدرستی جوابگوی نیازهای آنها باشد.

از دیگر نیازهای انسانی، نیاز به امنیت می باشد. امنیت را می توان از منظرهای مختلفی مورد توجه قرار داد. اولین بعد امنیت، به امنیت جانی انسان بر می گردد که در همین ارتباط یکی از مهمترین وجوه امنیت انسانی بنام امنیت غذایی نمایانگر می شود. نبود امنیت غذایی یعنی نبود امنیت برای انسان و نبود امنیت برای انسان یعنی وجود سدی بزرگ در راه دستیابی به مراحل بعدی پیشرفت و ترقی انسان. از این روست که امروزه بحث امنیت غذایی به یکی از مهمترین مباحث همه

^۱ Food & Agriculture Organization (FAO)

کشورهای جهان اعم از ثروتمند و فقیر تبدیل شده است. حتی ثروتمندترین کشورهای جهان نظیر امریکا نیز نگران امنیت غذایی خود هستند.

در طی زمان اکثر کشورهای صنعتی متناسب با درجه و سطح توسعه یافتگی خود، به حمایت و تقویت همه جانبه بخش کشاورزی همت گماردند. اما علی رغم تلاش مستمر افراد، نهادها و حتی دولت ها، جهان همواره با تراژدی گرسنگی، سوء تغذیه، نابرابریهای توزیع مواد غذایی و نهایتاً مرگ و میر ناشی از این مسائل به خصوص در کشورهای عقب مانده و در حال توسعه روبرو بوده است. (دانشیان، ۱۳۷۹، ۱۱)

زمانیکه کشورهای پیشرو در عرصه نوآوری های علمی و فنی، موج دوم تحولات اقتصادی را پشت سر گذاشتند و از مرحله صنعتی شدن با موج سوم وارد مرحله فراصنعتی شدند، تامین غذای ساکنان سیاره مسئله ای حل شده به شمار می رفت. این تحولات آنقدر سریع و موثر بود که کمتر کسی گمان می کرد در آینده ای نه چندان دور بسیاری از زمینیان بر اثر گرسنگی تلف شوند و یا با اندام های لاغر و نحیف، به مجموعه ای از بیماری های مختلف مبتلا شوند. اینک با گذشت تقریباً چهاردهه از آن خوش بینی ها، سوء تغذیه و گرسنگی، زندگی بخش قابل توجهی از جهانیان را به ویژه در کشورهای توسعه نیافته تهدید می کند. (دینی ترکمانی، ۱۳۷۹، ۱۲۲) لذا با توجه به بیانیه حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ که توسط کشورها مطرح شد، رهایی از گرسنگی و سوء تغذیه به عنوان حقی اساسی برای انسان ها شناخته شده است، لازم است تا به بررسی امنیت غذایی در کشورها بطور جدی تری پرداخته شود.

منشأ بحث امنیت غذایی به عنوان یکی از مهمترین مولفه های امنیت ملی، به بحران غذا در اوایل دهه ۱۹۷۰ در جهان بازمی گردد. اساساً امنیت غذایی دارای یک مفهوم چند وجهی و دارای ابعاد مختلفی است. امروزه امنیت غذایی از یک سو شاخصی کلی برای سنجش توسعه پایدار است و از سوی دیگر برای سنجش امنیت غذایی از داده ها و شاخص های مختلفی در زمینه فقر، تغذیه، اشتغال، تولید کشاورزی و مواد غذایی، درآمد، خودکفایی، مصرف و تجارت خارجی استفاده می شود. چنانچه امنیت غذایی را یک سیاست امنیت ملی در نظر بگیریم که کم و کیف آن

مقدار عرضه و کیفیت کالای عمومی امنیت ملی را در هر کشور تعیین می کند، عرضه بهینه سطحی مطلوب از امنیت ملی مستلزم تدارک سطح بهینه امنیت غذایی است. (دانشیان، ۱۳۷۹، ۱۲)

توجه به امنیت غذایی در ایران همواره یکی از اهداف عمده برنامه های توسعه روستایی و کشاورزی بوده است. عنایت به این مساله، به ویژه بعد از انقلاب در چارچوب توسعه کشاورزی و بعنوان هدف اصلی آن به دلیل آنکه سیاستهای کشاورزی رژیم گذشته منجر به ایجاد شکاف درآمدی میان شهرها و روستاها، مهاجرت شدید روستاییان به شهرها، وابستگی شدید به واردات مواد غذایی و کشاورزی از خارج شده بود به مراتب بیشتر از گذشته مورد تاکید قرار گرفت. سیاست های کشاورزی قبل از انقلاب و پیامدهای آن در ابتدای پیروزی انقلاب، مورد انتقاد تعداد زیادی از کارشناسان، دولتمردان و سیاست گذاران قرار گرفت و به تبع آن انتظارات زیادی برای تجدید نظر در این سیاست ها بوجود آمد. دولت بعد از انقلاب اقدامات نسبتا وسیعی را برای تغییر سازمانی و اداری کشاورزی و روستایی به همراه اجرای برنامه های توسعه روستایی انجام داده است. و انتظار می رود این سیاست ها با هدف خودکفایی در تولید مواد غذایی و توزیع درآمدی در سطح روستا و شهر به منظور دسترسی به همه امکانات معیشتی مناسب به مورد اجرا گذاشته شده باشد. یکی از اهداف این مطالعه بررسی این موضوع است که تاچه حد سیاست های مذکور در زمینه امنیت غذایی به اهداف خود رسیده اند. (شکوری، ۱۳۸۳، ۱۳۳ و ۱۳۴)

همچنین در راستای مشخص تر شدن مفهوم امنیت غذایی و محاسبه آن، مطالعات متعددی از سوی پژوهشگران انجام گرفت، حسین قاسمی طی مطالعه خود به بررسی تعاریف و مبانی نظری امنیت غذایی در یک چارچوب تئوریک پرداخته و ضمن ارائه سابقه توجه به مفهوم امنیت غذایی در عرصه علمی - بین المللی، با شاخص ها و عناصر مورد نظر در تعریف خود به مقایسه آمارهای ایران و جهان در این زمینه پرداخته است.

اندرسن و راجول (۱۹۹۵) در مطالعه خود به منظور دستیابی به تعادل بین تولید غذای کافی و احتیاجات غذایی در سطح جهانی، وجود اموری همچون تقویت رشد اقتصادی در همه بخشها، اجرای سیاستهای مناسب برای کاهش رشد جمعیت و مهاجرت به مناطق شهری، استفاده بهینه از

منابع به منظور توسعه زیربخشها، وجود فناوری، تحقیقات کشاورزی، اعطای تسهیلات به کشاورزان و اصلاحات اقتصادی را ضروری دانستند. (Andersen and Rajul, ۱۹۹۵)

با توجه به اهمیت بخش کشاورزی در ایران و نقش و ضرورت برنامه ریزی اصولی برای امنیت غذای کشور در راستای برنامه های توسعه، عبدالکریم درویشی (۱۳۷۳) با مروری بر شاخص ها و محورهای عمده راجع به امنیت غذایی، صرفا در مورد نحوه و مدل برنامه ریزی کشاورزی جهت تولید و عرضه امور مربوطه در برنامه کشاورزی پنجساله دوم توضیحاتی داده اند. در مطالعه ای دیگر، جمشید پژویان مشکلات دسترسی اقتصادی به منابع کافی غذایی و امکان فراهم کردن برنامه ای حمایتی را مورد بررسی قرار میدهد. وی متذکر می شود که اطلاع از محتوای غذایی سبدخانورهای مختلف و شناسایی شاخص های مربوطه از اهمیت بسزایی برخوردار است. پرداختن به ارزش غذایی کالاها، علائم اجتماعی - اقتصادی عدم دسترسی به شرایط سیستم حمایتی، خط فقر غذایی و نهایتا اهمیت بخش غذا و تولید خانوار از مطالب اصلی این پژوهش می باشد.

با توجه به این مساله که محاسبه امنیت غذایی در دو سطح خرد (خانوار) و کلان (ملی) انجام می پذیرد، و توجه به این مساله که تاثیر مستقیم رشد جمعیت و عواملی چون واردات و تولید مواد غذایی بر شاخص امنیت غذایی در ایران، بررسی نشده است، در این پژوهش با در نظر گرفتن سبدکالاهای اساسی مورد استفاده خانواده ها به بررسی سطح امنیت غذایی در کشور ایران (در سطح کلان) پرداخته و سپس با در نظر گرفتن این شاخص، به بررسی عوامل تاثیرگذار بر روی آن (جمعیت، تولید و واردات مواد غذایی) در دوره ۴۸ ساله (۱۳۴۰ الی ۱۳۸۷)^۲ می پردازیم.

^۲ ۲۰۰۸-۱۹۶۱ میلادی

فصل اول

امنیت غذایی در ایران و جهان

"غذا" همواره بخش مهمی از زندگی بشر بوده و نقش حیاتی آن روبه گسترش می باشد. امنیت غذایی یکی از عمده ترین مشکلات جهان طی قرن ۲۱ می باشد. برشمردن اهمیت مساله امنیت غذایی و مطرح کردن آن بعنوان یک معضل حساس جهانی، مقابله اصولی با این بحران را می طلبد. امنیت غذایی و تبعات جانبی آن موضوعی است که بطور مستقیم یا غیرمستقیم دامنگیر تمامی کشورهای جهان بویژه کشورهای جهان سوم است. امروزه دولتها با مشکلات پیچیده ای در زمینه غذا و خطر ناامنی غذایی مواجهند. به همین منظور توجه به تامین امنیت غذایی از جمله دغدغه های مهم هر دولت می باشد. (عبادی، ۱۳۸۴، ۲)

درحالیکه بشر همواره به تامین غذای خود و خانواده اش اهتمام می ورزیده، امروزه مساله تامین غذای کافی برای افراد، دیگر مساله ای فردی نیست و تبدیل به دغدغه های ملی و جهانی گردیده است. در این میان هرچند نسبت به عرضه تقاضای محصولات کشاورزی و غذایی آینده خوش بینی هایی وجود دارد که اوضاع را روبه بهبود نشان می دهد، اما در عین حال نباید از مسائلی نظیر رشد جمعیت، بلایای طبیعی آن هم در مقیاس وسیع، تشدید فقر در جوامع توسعه نیافته، بحران های زیست محیطی حاصل از تولید و فرآوری محصولات، مهاجرت و قحطی در روستاها و مشکلات این چنینی که در قرن حاضر موجبات ناتوانی بنگاه های عرضه کننده مواد غذایی در تامین نیازهای غذایی مردم جهان را بوجود آورده است، نادیده گرفت. (جعفری، ۱۳۸۷، ۳)

برای آشنایی بیشتر با مفهوم امنیت غذایی، در این فصل به تعریف کاملی از مفهوم امنیت غذایی و وضع آن در ایران و جهان پرداخته خواهد شد.

۱-۱- سیر تحولی مفاهیم و تعاریف امنیت غذایی

امنیت غذایی به معنای علمی، روشی حساب شده برای رفع مشکلات غذا و تغذیه و چارچوب تعریف شده ای برای برنامه ریزی و مدیریت توسعه است. تاریخچه بحث امنیت غذایی به بیش از ۵۰ سال پیش و اعلامیه حقوق بشر در سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۸ برمی گردد.

سازمان خوارو بار و کشاورزی (فائو) در سال ۱۹۴۵ تاسیس شد و رسالت عمده آن هدایت بخش کشاورزی در جهت حل مشکلات سوء تغذیه و تامین سلامت تغذیه ای مردم جهان تعیین شد.

در آغاز دهه ۱۹۷۰، تولید مواد غذایی در کشورهای در حال توسعه کاهش یافت و روز به روز بر بی ثباتی و عدم تعادل بین جمعیت و غذا در جهان افزوده شد. به دلیل جلوگیری از عواقب وخیم این بحران، کنفرانس جهانی غذا^۲ به ابتکار سازمان ملل متحد در سال ۱۹۷۴ تشکیل شد که در آن بر امنیت غذایی در سطح جهان و به تبع آن در سطح کشورها تأکید شد. کنفرانس جهانی غذا^۲ مساله امنیت غذایی را با تعریف زیر مورد توجه قرار داد:

" عرضه مستمر کالاهای اساسی غذایی به منظور بهبود مداوم مصرف غذا و خنثی کردن اثرات ناشی از نوسانات تولید و قیمت."

توجه دقیق به این تعریف نشان می دهد که ابزار عمده تامین امنیت غذایی، عرضه مستمر کالاهای اساسی غذایی تلقی می شود؛ به عبارت دیگر این تعریف جواب مشکلات گرسنگی و سوء تغذیه را در حوزه عرضه^۳ می بیند. (قاسمی، ۱۳۸۳، ۱۰۲۶)

در دهه ۱۹۸۰، امنیت غذایی در سطح خانوار و فرد نیز مورد توجه قرار گرفت به طوری که امروزه امنیت غذایی در کلیه سطوح به صورت مرتبط با هم مطرح است. بسیاری از دانشمندان و متخصصان امر، وقوع قحطی در آفریقا طی سال های ۱۹۸۵-۱۹۸۴، مشکلات تأمین حداقل معیشت در بسیاری از کشورهای جهان درباره تعدیل ساختاری و نهایتاً سیر اندیشه و تجربه در زمینه برنامه ریزی چندبخشی

^۲ World Food Conference

^۳ Food Supply